

BİBLİYOGRAFYA :

Muñüddin İsfizârî, *Ravzâtü'l-cennât* (nşr. Muhammed Kâzım İmâm), Tahran 1338-39 hş., I, 407-414; Hândmîr, *Habîbü's-siyer* (nşr. Celâleddin Hümâî), Tahran 1333 hş., IV, 335; Rieu, *Catalogue of Persian Manuscripts in the British Museum*, London 1879-83, I, 181^b, 183^a; III, 1046^a; Storey, *Persian Literature*, London 1970, I/1, s. 293; Felix Tauer, "Timurlular devrinde tarihçilik" (trc. Ahmed Ateş), *TTK Belleten*, XXIX/113 (1965), s. 49-69; Zeki Velidî Togan, *Tarihî Usûl*, İstanbul 1985, s. 200-201; W. Barthold, "Abdürrezzâk", *IA*, I, 109; a.m.f., Mohammad Shafi, "Abd al-Razzâk al-Samarqandî", *EI*² (İng.), I, 90-91; C. P. Haase, "Abd al-Razzâq Samarqandî", *Elr*, I, 158-160.

ORHAN BİLGİN

Abdülbaşit
Muhammed
Abdüssamed

lerin devlet veya hükümet başkanları tarafından çeşitli nişanlarla taltif edildi. Bunlar arasında Suriye devlet başkanı (1956), Fas kralı (1961), Lübnan devlet başkanı, Malezya başbakanı (1965) ve Mısır devlet başkanı (1988) tarafından verilen nişanlar anılabilir.

1951-1982 yılları arasında Kahire İmam Şâfiî Camii'nde, 1982'den ölümüne kadar da Hüseyin Camii'nde *kâri** olarak görev yaptı. 1983 yılında parlamento kararıyla kurulan Kur'an-ı Kerîm Hâfiz ve Kâriileri Derneği'nin (Nikâbetü muhaffizî ve kurrâi'l-Kur'âni'l-Kerîm) başkanlığına getirildi. el-Mekâriü'l-Mısıriye'nin de şeyhi olan Abdülbaşit Abdüssamed 30 Kasım 1988'de Kahire'de vefat etti.

Kur'an-ı Kerîm tilâvetinde Mısır tarzının önde gelen temsilcilerinden biri sayılan ve dünyanın her tarafındaki müslümanların heyecan ve huşû içinde dinledikleri Abdülbaşit Abdüssamed özellikle tiz sesi ve uzun nefesiyle tanınmıştır. Bir nefeste en yüksek perdeden 45-50 saniye devam eden müstesna okuyuşları hâfizalarda silinmez bir iz bırakmıştır. Abdülbaşit, muhtelif sûre ve âyetler yanında Mısır, Suudi Arabistan ve Kuveyt radyoları için Âsım kıraatinin Hafs rivayeti, Fas radyosu için de Nâfi kıraatinin Verş rivayetiyle tertil* üzere Kur'an-ı Kerîm'in tamamını bantlara okumuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Şarkâvî—İsmâil Abdürrezzâk, *Şavt mine's-semâ' el-kârî eş-şeyh 'Abdülbaşit 'Abdüşşamed*, Kahire 1386/1966 (ayrıca Abdülbaşit Abdüssamed'in kendi yazdığı özgeçmişinden (DİA dokümantasyon arşivi) ve büyük oğlu Muhammed Abdülbaşit'in verdiği şifâhi bilgilerden faydalanılmıştır).

AHMET ÖZEL

ABDÜSSAMED el-PELİMBÂNİ

(عبدالصمد البلمباني)

XVIII. yüzyılda yaşayan
Semmâniyye tarikatına mensup
Malezyalı âlim ve mutasavvıf.

Sumatra'nın Pelimbenk şehrinde doğdu. Hayatının büyük bir kısmını Arabistan'da bilhassa Mekke ve Tâif'te geçirdi. Semmâniyye tarikatının kurucusu Muhammed es-Semmân'a (ö. 1190/1776) intisap etti. Akaid ve mantıkla ilgili *Zühretü'l-mürîd fî beyâni kelîmeti't-tevhîd* adlı Malayca eserini, Ahmed ed-Demenhûrî'nin Mekke'de verdiği derslerde aldığı notlardan derlemiş; Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'ini *Seyrû's-sâlikîn* (Mekke 1306; Bulak 1309), *Bidâyetü'l-hidâye*'sini *Hidâyetü's-sâlikîn* (Mekke 1287; Bombay 1311) adıyla Malayca'ya tercüme etmiştir. 1779'da başlayıp 1788'de Tâif'te tamamladığı *Seyrû's-sâlikîn*'de *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'in bazı yerlerini kısaltmış, bazı bölümlerine de ilâveler yapmıştır.

Abdüssamed'in *'Urvetü'l-vuşkâ ve silsiletü üli'l-ittikâ'* adlı evrâd mecmuası ile *er-Râtib* ve *Naşihatü'l-müslimîn* isimli Arapça iki risâlesi daha vardır. Müslümanları kâfirlere karşı cihada davet eden nasihatlerden ibaret olan son risâle, anonim Açe şiiiri "Hikâyet Prang Sabî"nin yazılmasında etkili olmuştur. Bu şiirlerin değişik şekilleri, XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Açeliler'in Hollandalılar'a karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinde elden ele dolaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrizâde, *Tibyân*, II, 140^b-142^b; Serkis, *Mu'cem*, II, 1284; John Bousfield, "Islamic Philosophy in South-East Asia", *Islam in South-East Asia* (ed. M. B. Hooker), Leiden 1983, s. 95, 126; P. Voorhoeve, "Abd al-Şamad al-Palimbânî", *EI*² (İng.), I, 92; A. J. Piekaar, "Atjêh", *EI*² (İng.), I, 739-747.

NİHAZ AZAMAT

ABDÜSSELÂM EFENDİ, Mardîni

(1786-1843)

Mardin'de müftülük yapmış olan
Hanefî âlimi.

Mardin'de doğdu. Babası Seyyid Ömer Efendi'dir. Tahsilini Mardin, Diyarbekir, Halep, Şam, Mısır ve İstanbul'da tamamladı. Daha sonra Mardin'e dönerek müftülük yaptı, ayrıca öğretimle de

ABDÜRREZZÂK es-SENHÜRİ

(عبدالرزاق السنهري)

(bk. SENHÜRİ, Abdürrezzâk Ahmed).

ABDÜSSAMED,

Abdülbaşit Muhammed

(عبدالباسط محمد عبدالصمد)

(1927-1988)

Mısırlı tanınmış hâfiz ve kâri.

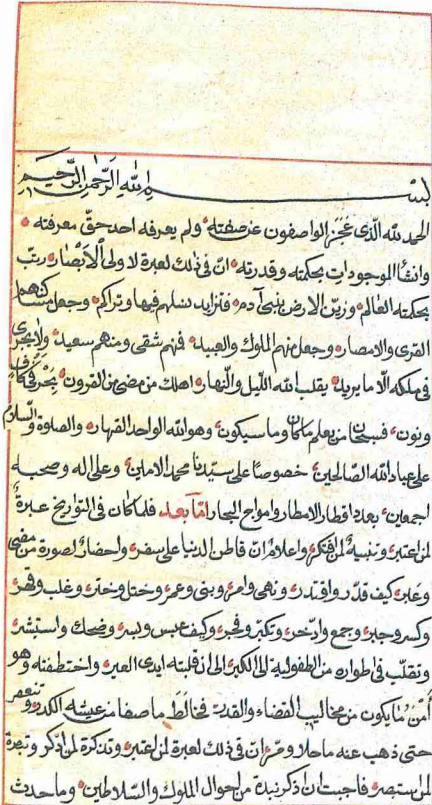
Asıl adı Abdülbaşit Muhammed Abdüssamed olmakla birlikte Türkiye'de daha çok Abdüssamed diye tanınmıştır. Kinâ vilâyetine bağlı Erment'te doğdu. On yaşında Kur'an-ı Kerîm'i ezberledi. On dört yaşında Esfünül-metâine'de Muhammed Selim Hamâde'den Kur'an ilimleri ve *kirâat-ı seb'a**'yı tahsil etti. Daha sonra Kahire'de el-Meâhidü'l-Ezheriyye müdürü Abdülfettâh el-Kâdî'den kirâat-ı aşereyi tamamladı. Mısır'ın Said bölgesinde Kur'an okuyuşuyla tanındı.

1951'de Kahire'ye gitti ve Seyyide Zeyneb, İmam Şâfiî, İmam Hüseyin, Sultan Ebü'l-Alâ ve İmam Rifâî camilerinde Kur'an okudu. Aynı yıl Kahire radyosunda Kur'an okumaya başladı. Sesi ve okuyuş tarzıyla kısa sürede büyük ilgi göyerek şöhrete kavuştu. Çeşitli dinî, millî gün ve merasimler münasebetiyle bazı ülkelerin devlet başkanları, enformasyon bakanları veya bazı özel kurum ve şahısların daveti üzerine, başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere Afrika'dan Uzakdoğu'ya kadar birçok İslam ülkesini, Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Avrupa ülkelerini ziyaret etti; buralarda Kur'an-ı Kerîm okudu. Gittiği bazı ülke-

meşgul oldu. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan ve Mâridîni diye de anılan Abdüsselâm Efendi vefatında Tekke mahallesindeki İbrâhim Bey hazîresine defnedildi.

Abdüsselâm Efendi'nin henüz basılmamış olan on beş kadar eseri vardır. Bir kısmı risâle hacminde olan eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. *Ümmü'l-İber fi zikri men mezâ ve mer.* Mardin, Diyarbakir ve yöresiyle Kürt kabilelerinin ahlâk ve yaşayışından, bilhassa Yezîdîler'in durumundan bahseden eser, mahallî tarih açısından büyük bir önem taşımaktadır. Eserin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (AY, nr. 44) bulunmaktadır. 2. *Fâtîha Tefsiri.* Tamamen noktasız harflerle yazdığı bu sanatkârane eserini Bağdat Valisi Ali Rızâ Paşa'ya takdim etmiştir. 3. *el-Kîrâtîyye.* Ferâize dair biri küçük, diğeri büyük iki eserdir. 4. *Esmâ'ü ricâli'l-ğadîs.* Hadis râvilerinin hal tercümeleleriyle ilgili bir kıtapdır. Bunlardan başka edebiyat ve mantık ilimlerine dair çalışmaları da vardır.

Abdüsselâm Efendi'nin *Ümmü'l-İber* adlı eserinin ilk sayfası (İÜ Ktp., AY, nr. 44)

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, I, 381-382; *Hediiyetü'l-ârifin*, I, 572; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 780; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâit-türâsî'l-Arabî), V, 229.

﴿ MÜCTEBA UĞUR

ABDÜSSELÂM el-ESMER

(عبد السلام الأسمر)

Abdüsselâm b. Selîm

el-Esmer el-Feytûrî

(ö. 981/1574)

Arûsiyye tarikatının ikinci pirî,
Kuzey Afrikalı tanınmış sûfî.

12 Rebülevvel 880'de (16 Temmuz 1475) Trablusgarp'ın Zelifân bölgesinde doğdu. Mensup olduğu Feytûriyye kabilesinden dolayı Feytûrî nisbesini aldı. Gördüğü bir rüya üzerine annesi oğluna Esmer lakabını verdi. Yaşadığı dönem Hafsililer, İspanyollar, yerli kabileler, Saint John şövalyeleri ve Osmanlılar'ın Trablusgarp hâkimiyeti için mücadele ettikleri hassas ve karışık bir devreye rastlar. İlk tasavvuf terbiyesini Arûsiyye tarikatı şeyhlerinden Abdülvâhid ed-Dükâlî'den aldı ve ona yedi yıl hizmet etti. Bid'at ve hurafelerle mücadeleyi esas alan irşad anlayışından dolayı kabilelerle arası açıldı. Yöredeki düğün âdetlerine, ölümler ardından yapılan matem törenlerine ve kadınlarla erkeklerin bu törenlerde bir arada bulunmalarına karşı çıktığı için bazı olaylar meydana geldi. Bölgede hâkimiyetini güçlendirmek isteyen Hafsî hânedanı bu olayları öne sürerek Abdüsselâm'ı Trablusgarp'tan uzaklaştırdı. Bunun üzerine, doğum yeri olan Zelifân'da yeniden oturma hakkı elde edinceye kadar irşad faaliyetlerine ara verdi. Berâhime kabilesinin daveti üzerine Zelifân'a yerleşerek bir zâviye kurdu ve orada vefat etti (Ramazan 981/Ocak 1574). Türbesi bugün de Trablusgarp'ın önemli bir ziyaret yeri olup yanında bulunan el-Ma'hedü'l-Esmerî'de dinî eğitim yapılmaktadır.

Arûsiyye ile ilgili kaynaklara göre, Arûsiyye'ye intisap etmeden önce seksen kadar şeyhten feyiz alan Abdüsselâm el-Esmer'in şeyhliğini Arûsiyye'nin kurucusu Ahmed b. Arûs (ö. 868/1463) önceden haber vermiştir. Abdüsselâm el-Esmer bazı ekleme ve kısaltmalarla tarikatın evrâdını yeniden tertip etmiş, müridlerinin tütün içmesini yasaklamış

ve beyaz elbise giymelerini tavsiye etmiştir. Ayrıca "huzur" adını verdiği zikir meclislerinde bendir çalmayı gelenek haline getirmiştir. Huzur zikri yapılırken ferdî zikre izin vermemiş, müridlerin bu meclislere devamını şart koşmuştur. Müridlerinden akîde konusunda Senûsî'ye, mârifet hususunda da İbnü'l-Arabî'ye uymalarını isteyen Abdüsselâm el-Esmer, İbnü'l-Arabî'yi bütün zamanların en büyük velîsi olarak kabul eder.

Eserleri. 1. *el-Envârü's-seniyye fi esâ-nidi't-tarîkati'l-Arûsiyye.* Bu eserinde, şeyhi Abdülvâhid ed-Dükâlî'den Arûsiyye tarikatının kurucusu Ahmed b. Arûs'a ve ondan da Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye ulaşan tarikat silsilesini vermiştir. 2. *Naşîhatü'l-mürîdîn li'l-cemâ'ati'l-müntesibîn li'l-Arûsî.* *el-Vaşıyyetü'l-küb-râ* (Kahire, ts.) adıyla tanınan klasik bir "âdâb risâlesi" tarzındaki bu eserde müridlerinin davranış ve âdetlerini nasıl düzenlemeleri gerektiğini anlatır. 3. *el-Vaşıyyetü's-şuğrâ.* Bu eser *el-Vaşıyyetü'l-küb-râ*'nın muhtasarı olup Müleycî'nin *Fî Hâmişi hayâti seyyidi 'Abdisselâm el-Esmer* (Tripoli 1969) adlı eserinin içinde basılmıştır.

Abdüsselâm el-Esmer'in hayatıyla ilgili olarak Muhammed b. Muhammed Mahlûf tarafından yazılan *Mevâhibü'r-rahîm fi menâkıbi Mevlânâ eş-Şeyh seyyidi 'Abdisselâm b. Selîm* adlı me-nâkıbnâme, *Tenkihu ravzâti'l-ehzâr ve münyetü's-sâdâti'l-eb-râr fi menâkıbi seyyidi 'Abdisselâm el-Esmer* adıyla neşredilmiştir (Tunus 1325). Bu eser Abdüsselâm el-Esmer'in müridlerinden biri olan Kerîmüddin Bermûnî'nin *Ravzâ-tü'l-ehzâr ve münyetü's-sâdâti'l-eb-râr fi menâkıbi şâhibi't-Târ* adlı eserinin bir muhtasarıdır. Aynı soydan Ebü Muhammed Abdüsselâm b. Sâlih el-Esmer de onun hakkında *Fethu'l-'alîm fi menâkıbi 'Abdisselâm b. Selîm* adlı bir eser kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İshak b. İbrâhim el-Müleycî, *Fî Hâmişi hayâti seyyidi 'Abdisselâm el-Esmer*, Tripoli 1969; Muhammed Mahlûf, *Şeceretü'n-nürî'z-zekiyye*, Kahire 1349 — Beyrut, ts. (Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî), I, 318; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 683, 998; F. De Jong, *Turuq and Turuq-Linked Institutions in Nineteenth Century Egypt*. Leiden 1978, s. 129; a.mlf., "al-Asmar", *EI² Suppl.* (İng.), I, 93-94; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris* (nşr. İhsan Abbas), Fas 1347 — Beyrut 1402/1982, I, 205-207.

﴿ İRFAN GÜNDÜZ